

DAR KARTĄ APIE BANDOMUS IŠTRINTI AISČIŲ, ŽEMAITIJOS IR LIETUVOS ISTORIJOS FAKTUS

HABIL. DR. BENEDIKTAS JANKAUSKAS

1 pav. Viena iš daugelio Klaudijaus Ptolemėjaus žemėlapių kopijų. Ilustracija iš B. Jankausko archyvo

ĮVADO VIETOJE

Studijuodamas istorijos šaltinius, vis labiau įsitikinu, kad Aisčių (Žemaitijos ir Lietuvos) senovės istorija buvo ir yra klastojama, siekiant užmaskuoti didingą, didžiai dorovingą aisčių (prūsų, kuršių, žemaičių, lietuvių, žemgalių ir kt.) gamtą ir kultūrą, suformuotą pasaulėžiūrą, kruopščiausiai puoselėtą ir ilgiausiai išlaikytą Žemaitijoje (dėl šios priežasties labiausiai klastojama Žemaitijos istorija).

Esu įsitikinęs, kad neteisūs tie istorikai, kurie pirmąjį Žemaitijos pamėnėjimą sieja su Lietuvos ir Žemaitijos kunigaikštisčių 1219 metų taikos sutartimi su Haliču-Voluine arba pirmąjį Lietuvos vardo pamėnėjimą – su 1009 m. vokiečių Kvedlinburgo analais /3, 12/. Atsakingi jie, kaip ir daugelis kitų juos aklaikiai kopijuojančių istorikų, už siekį valstybės pradžią sieti su krikščionybės atėjimu, už Žemaitijos ir visos Lietuvos ankstyvosios istorijos faktų iškreipimą ir jau nuo Mindaugo laikų pradėtą Žemaitijos istorijos klastojimą.

Žemaičiai nemažą istorijos tarpą, matydami sąsają tarp jiems brutaliai brukamos svetimos religijos ir raštijos plitimo, raštą laikė velnio išmone, todėl tuo laikotarpiu jie beveik nepalikto savo rašytinių šaltinių, o negausūs šaltiniai buvo priešų, tarp jų ir lietuvių (Mindaugo šalininkų), kruopščiai naikinami. Dauguma šiandieninių istorikų, tęsdami Mindaugo laikų tradiciją, lengva ranka nurašinėdami ano meto mūsų nedraugų ar net atvirų priešų istorikų priglautos mūsų istorijos interpretacijas, toliau klastoja savo tautos istoriją.

ISTORIJOS APŽVALGA

Paskutinis metais atsiranda naujų žinių apie žemaičių protėvių kilmę (Kilimandžaras Afrikoje), jų paliktus ir dabar atsekamus pėdsakus Senovės Egipto civilizacijoje /24/, apie Neries ir Vilnelės upių santakoje buvusį suvienytos Europos centrą ir sostinę, įkurtą didingos karalystės Akadijos paskutiniosios karalienės Tautanos /3/. Įtikinamai rašytiniai šaltiniai pasakoja apie dabartinės Suomijos teritorijoje gyvenusius aisčių (gudų) protėvius, jų ankstyvos valstybės egzistavimą tarp Sarmatų (Baltijos) ir Viduržemio jūros daugiau kaip prieš 3 500 metų /30/ arba Varumonių Rikio valstybę /8/ apie 372-uosius metus. Klaudijaus Ptolemėjaus, gyvenusio apie

90–168 metus, paliktame bene seniausiame žinomame mūsų kraštą vaizduojančiame žemėlapyje (1 pav.) „tą teritoriją, kuri driekiasi nuo Baltijos (pagal Ptolemėjų – Sarmatų jūra) iki Juodosios Jūros jis vadina kaip Sarmatija“ /11/. Vienok, anot Teodoro Narbuto /26/, Sarmatai su kitomis Pavolgio tautomis apie 80 metus pr. Kr. „taip pradėjo plūsti į dešinėsios Dono pakrantės Skitiją, jog tuos kraštus imta vadinti europine Sarmatija; tai ir turėjo būti svarbiausia priežastis, kuri privertė gelonus ir budinus palikti savo prie Dono buvusias valdas.“

Apie senas mezolito laikotarpio Žemaitijoje buvusias gyvenvietes liudija archeologiniai duomenys. Antanas Ivinskis /14/ rašo: „Kasinėjimai parodė, jog Spigino salos kalnas – unikalus mezolito paminklas. Jame aptikti keturi palaidojimai, pagal analogijas ir radinius artimi Lenkijos teritorijoje (iš Janislavicyų) esančiam mezolito kapui bei kai kuriems – iš Latvijos Zveiniekų (Butrimas A., Česnys G., 1987, p. 6–11). Radiokarboniniu būdu apskaičiavus geriausiai išlikusio Spigino 4 kapo datą, [...] išaiškėjo, jog žmogus čia palaidotas 5520 metais (± 60) pr. Kr. – seniausiai visame Rytų Pabaltijyje“. Anot Adomo Butrimo, /4, 5/ Varnių apylinkėse telkšančio „vieno seniausių Pabaltijo ežerų“ Biržulio pakrantėse pirmieji gyventojai „įsikūrė jau prieš 10000 metų – t. y. senojo (paleolito) ir vidurinio (mezolito) akmens amžių sandūroje“. Tie konkretūs archeologinių tyrimų duomenys patvirtina galimas toliau minimų Jono Basanavičiaus, Jūratės Statkutės de Rosales ir Česlovo Gedgaudo teorijų ar hipotezių apie garbingą labai seną lietuvių kiltį sąsajas su šiandieniniais duomenimis.

Gerai žinomi M. Gimbutienės darbai liudija, kad baltai gyveno žemėse nuo Vyslos iki Okos /10/, o, anot Ispanijos karaliaus Alfonso X Išmintingojo, rytinė gudų riba siekė Uralą. M. Gimbutienės archeologiniai tyrinėjimai davė pagrindą J. Statkutei de Rosales teigti, kad „baltai gyveno Suomijoje prieš keturis tūkstančius metų, kai kitos dabartinės Europos tautos dar tebebuvo embriono stadijoje“ /31/. Klimatui atšalus antrojo tūkstantmečio pr. m. e. viduryje, baltai iš dabartinės Suomijos plotų ėmė skverbtis į dabartinės Vo-

(Nukelta į 48 p.)

(Atkelta iš 47 p.)

kietijos valdomas žemes. Apie tai rašė Alfonsas X, o jo teiginius patvirtino ir M. Gimbutienės archeologiniai tyrimai /10/, ir K. Bugos nurodomi upėvardžiai /2/ bei V. N. Toporovo toponimijos duomenys /35/. Dalis baltų apie 1260 m. pr. Kr. pasiekė net šiaurės vakarų Indiją, bet tai buvo vienintelis Alfonso X kronikoje paminėtas toks tolimas žygis; jis paaiškina sanskrito rašto atsiradimą /30/. Turint tokius duomenis, darosi suprantamas ir pagrįstas Jono Basanavičiaus siekis įrodyti baltų ir vienos iš seniausių pasaulyje – trakų – tautos giminingumą /1/.

J. Statkutė de Rosales aprašo /31/, kaip į pietinius kraštus pasukusi tautos dalis po ilgų klajonių, patirtų nuopuolių ir sėkmės laikotarpių tiek sustiprėjo, kad užvaldžė dalį Romos imperijos (Italija, Graikija), perėjo Galiją (pietinę dabartinės Prancūzijos dalį), ilgam laikui įsitvirtino Katalonijoje (Ispanija), gynė nuo jos pavergėjų net Portugaliją. Sėkmei nususukus, po kelių skaudžių pralaimėtų mūšių mūsų protėviai buvo suskaldyti ir prisiliejo prie kitų genčių, o dalis po tolimesnių klajonių sugrįžo į gimtuosius kraštus.

Viename iš naujausių darbų Eugenijus Jovaiša /20/ pateikia vertingų duomenų apie jo vadinamą didžiąją aisčių migraciją 10–70 metais, apie aisčių kultūros plitimą įvairiomis kryptimis I–III amžiuje. Jis savitai aisčius skirsto į pietinius, centrinius ir šiaurinius, nurodydamas skirtingoms grupėms priskirtinas gentis. Eugenijaus Jovaišos skelbiamų tyrimų duomenys padeda susieti kitų autorių skelbtas mūsų istorijos įžvalgas su naujai atrandamų archeologinių tyrimų duomenimis ir paneigia šio teksto pradžioje minėtų istorikų /3, 12/ teiginius apie tai, kad Lietuvos teritorija ilgus tūkstantmečius buvo žmonijos raidos arealo pakraštys.

Aktualūs Vlado Žulkaus /34/ Kuršių žemės tyrinėjimai vis dar palieka abejonių dėl Keklio (Ceklio) žemės istorinės priklausomybės /17/, bet lyg ir nutraukė polemiką dėl to, kas buvo kuršiai – latviai ar lietuviai. Kuršių priskyrimas lietuviams liudija juos buvus artimais žemaičių giminaičiais, kas nuo senų senovės buvo lyg ir savaime suprantama.

Bet nebūtina žvalgytis į naujausius „atradimus“. Įspūdingą mūsų istorijos šaltinį – „Kroniką“ – yra palikęs Varniuose gyvenęs Žemaitijos vyskupijos kanaaninkas Motiejus Strijkovskis, vadinas pirmuoju Lietuvos istoriku. Jis nieko neišgalvojo, tik naudojo daugybę šaltinių. Pagrindinis M. Strijkovskio tikslas buvęs sudaryti priešams gerą nuomonę apie Lietuvą, „išskelti ją iš aprūkusios nakties“ /32/.

Vieninteliu šaltiniu – M. Strijkovskio „Kronika“ – naudojosi pirmosios lotynų kalba parašytos Lietuvos istorijos autorius Albertas Kojelavičius /22/. Jis skelbė suredagavęs iš M. Strijkovskio paimtąją istoriją „pagal literatūrinius dėsnius ir taisykles“. Mums svarbu žinoti, kad M. Strijkovskis savo „Kroniką“ rašė globojamas Varnių vyskupo Merkelio Giedraičio, o A. Kojelavičiaus „Lietuvos istorija“ buvo peržiūrėta ir aprobuota kelių Jėzuitų draugijos teologų /21/. Tad, labai tikėtina, jog abu minėtieji kūriniai buvo priverstinai redaguoti, pašalinant ar „pagražinant“, krikščionims netikusias vietas.

Ką tik minėtomis M. Strijkovskio ir A. Kojelavičiaus istorijomis, Voluinės kronika, senosios Prūsijos kronikomomis iš slaptųjų Karaliaučiaus archyvų, daugeliu graikų, romėnų, vokiečių, lenkų, rusų bei šiaurės šalių istorikų šaltiniais rėmėsi garbusis mūsų istorikas Simonas Daukantas. Jis parašė veikalus „Istorija Žemaitiška“ (1822 m.), „Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių“ (1838 m.), „Būdas

senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“ (1845 m.), „Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje“ (1850 m.) ir keletą kitų darbų. Daug vertingos medžiagos jis rado ilgai dirbdamas Sankt Peterburgo Senato padalinyje, atsakingame už Lietuvos metriką.

Simonas Daukantas teigė, kad kalba yra tautos praeities veidrodis. Ta proga taip ir prašosi pacituojami amerikiečio T. S. Thurstono /33/ teiginiai apie lietuvių kalbą: „heruliai, rugiai, gotai, senprūsiai, latviai ir jų kalbos buvo tos pačios kilmės, nes jie buvo senovės lietuviai“. „Ji pralenkia visas kitas Europos kalbas savo antiikiškumu, garsų grynumu ir savo nuostabia gramatine struktūra“.

S. Daukantas aiškiai atskyrė tautos ir valstybės sąvokas. „Istorijoje Žemaitiškoje“ jis rašė, kad „kitą kartą“, t. y. gilioje senovėje, lietuviai, žemaičiai, prūsai, juodgirėnai (jotvingiai), žalgirėnai, latviai, kuršiai, žemgaliai kalbėjo viena lietuvių kalba. Tik istorinės aplinkybės, svetimšalių kultūrinė įtaka išskaldžiusi lietuvių kalbą į tris šakas – lietuvių, latvių ir prūsų. Tautą pavergus kitoms tautoms, buvo paniekinta ir jos kalba, iš kurios „šiandien ne vien diduomenė, bet ir kunigai patys per savo nežinojimą tyčiojasi“. Anot S. Daukanto, lietuvių ir žemaičių tauta gyvenusi nuo senų senovės, nors kadaise kitaip vadinosi (Žemaitija – *Austur Rike, Jurija, Ostrogotija, Venedija, Vinliandija*; jos gyventojai: *masagetai, vinidai, venedai, norsemen, žemaičiai. Lietuva – Stavanija, Listubonija, Aukštaitija; jos gyventojai – stavanai, skiriai, hiriai, aukštaičiai – B. J.*). Lietuvių protėvių jis „rado“ Indijoje, vėliau jie buvę vadinti kimerų, skitų, getų, herulų ir kitokiais vardais, jie bendravę su antiikinėmis tautomis. Primenu, kad S. Daukanto „Istorija Žemaitiška“ buvo pirmoji žemaitiškai-lietuviškai parašyta istorija /7/.

Lietuvos istorija S. Daukantui buvo visų aisčių, tik nuo XIX a. vidurio baltais pervadintų, istorija. Anot jo, gyvenimas tautos interesams, visuomenės labai yra žmogaus, tautos nario, pavyzdinių moralinių savybių visumos, kuri vadinama dorybe, pagrindas. Net savo elementoriuje pirmąjį žodį, kurį vaikas turėjo išmokti perskaityti, jis įrašė: „d o r y b ė“. Dorybė, anot jo, yra būtina sąlyga laisvei pasiekti ir ją išlaikyti. Beje, laisvė S. Daukantui reikšė ne vien tautinę nepriklausomybę, bet ir ekonominės vergovės bei tikėjimo prievartos nebuvimą. Apie senovės tautiečius S. Daukantas rašė, kad senų senovėje lietuviai, kaip tikri gamtos vaikai, gyvenę kukliai, buvę dori, darąsūs, narsūs, teisingi, darbštūs, mylėję artimą ir tėvynę, mokėję gražiai bendrauti bei linksmintis, nepakentę vergijos, lažą arba baudžiąvą laikę priešingu protui ir teisybei. Svarbiausius visuomenės reikalus sprendusi tautos sueiga, kuri rinkusi ir valdovus, karvedžius bei rikius. Diduomenė pasižymėjusi ne geresniu valgiu ir apsirėdymu, o „dorybe ūkėje ir kantrybe karėje“ /7/. Kraštą užvaldžius svetimtaučiams užkariautojams ar ateiviams lenkams, jų blogu pavyzdžiu pasekusi sava diduomenė. Tada „nuo vargų ir novų“ tauta suklupusi, laisvę pakeitusios „šiekštos ir žvangancios grandinės ant kojų“, ūkis ir prekyba smukusi, Žemaičių miestai tapę lauželiais. Paniekinti žmonės, paniekinta jų kalba, pa-pročiai ir doras gyvenimo būdas.

S. Daukantas, remdamasis senovės graikų šaltiniais, rašė: „Tuos kraštus, kuriuose šiandien gyvena lietuviai, žemaičiai, prūsais letvėžiais, žemgaliais pramanyti, grekonys vadino senovėje Hiperborėja ir Hesperija, zaunydami, jog tenai kraštas esąs vaisingas, oras čystras ir sveikas, visi didžiai ilgai ir laimingai gyvuoja, nežiną nei ligų, nei karių, nei skaugės, nei rūstybės tarp savęs, visi linksmi trusinėja taikiai visą savo amžių. [...] Vienok, tankesniai tas kraštas senovės raštuose buvo vadinamas skitų kraštu ir jo ūkininkai

skitais." [...] „Tos skitų tautos giminės vadinamos neiriais, budiniais ir gelonais, sako lidzu esant lietuvių ir grekonų tautos". [...] „Ir taip skitai anapus Dunojaus gyveną, vadinos trakais, šiapus Dunojaus getais, juo į šiaurę einant, vadinos tyragetais ... Už tų tyragetų juo tolesniai dar į šiaurę gyveno masagetai, beje, mežės getai, arba medės gyventojai, kurie giriose Juodojoj ir Žaliojoj gyveno.“ /6/.

Cituotose sakiniuose randame sąsajas ir su bemaž kartu su S. Daukantu Lietuvos istoriją rašiusio Teodoro Narbuto teiginiais /26, 27/, ir su J. Basanavičiaus istorijos įžvalgomis /1/, ir su M. Gimbutienės archeologiniais tyrinėjimais /9/, ir su J. Statkutės de Rosales naujai atrastais senovės istorijos šaltiniais /30, 31/. Pats S. Daukantas, remdamasis K. Ptolemėjumi, rašė „tas vyras žino jau visas gimines tarp upių Vyslos ir Dauguvos pajūriu gyvenančias. Jis visą pajūrį Sarmatų, tai yra Žemaičių, kraštu vadina nuo to, jog visos upės teka nuo kalno tenai į jūrą, kurią taip pat Sarmatų jūra vadina.“

S. Daukantas tikėjosi patikslinęs M. Strijkovskio /32/ ir A. Kojelavičiaus /22/ ilgą laiką mūsų šių dienų istorikų legendine vadintą istoriją apie Palemono vadovaujamų įvairiais vardais vadintų senovės aisčių sugrįžimą į gimtuosius kraštus po ilgų jų klajonių po Europą. S. Daukantas buvo radęs duomenų, kad Rusnės saloj būvusi labai garsi šventa vieta – žinyčia, į kurią išminties semtis atplaukdavę ne vien ispanai, bet ir graikai. Vėlesnių laikų „vokičiai ir kiti meldžionys teutonų“, kariaudami su lietuviais ir žemaičiais, Parusny sugriovę ant salos Rusnės įtakoj Nemuno žemaičių pagonių žinyčią, garsią ir didžiai godojamą senovėj, kurios altorių radę minavoti vokičiai akmenį su parašu lotynišku, kursai rodę, jog metuose 115 pirm gimimo Kristaus, Nemunas, jūrų karvedys, atkeliavęs su šeimyna iš Kartaginos jūromis į Žemaičius ir apsigyvenęs saloj Rusnės.“ Po kurio laiko Nemuno vadovaujami keliautojai nuplaukė iki Dubysos ... ir panašiai taip, kaip pasakojama Palemono „legendoje“, plačiai paplitę visame krašte. S. Daukantas nurodo ne tik daug ankstesnį „priverstinių emigrantų“ sugrįžimo laiką, bet ir kitokį sugrįžėlių vado vardą, nuo kurio iki tol buvusi Aldekso, vėliau Krono upė gavusi Nemuno vardą. Apie tai skaitome: „Visų pirmuoju kunigaikščių kalnėnų ir žemaičių yra minavojamas Nemunas, kaip viršiaus minavojos, kurį, regis, Strijkauskis perkeitė į Palemoną, arba Panemoną, kaip pats išpažįsta.“ /7/.

Tą istoriją, žinomą Nemunių dinastijos pradininko karaliaus Nemunio vardu, vėliau bemaž atkartoję ir iš Prancūzijos kilęs istorikas C. L. T. Pichelas /29/.

Turime duomenų, jog ankstyvaisiais viduramžiais, o gal ir gerokai anksčiau, Jordano aprašytoji „Skancia“ (anot J. Statkutės de Rosales, tai Baltijos pajūris šiauriau Vyslos žiočių), tapusi „kaip žmonių šaltinis“, todėl nuolat kartojęsis šimtmečiais vykęs nuolatinis baltų judėjimas tarp Pabaltijo ir Balkanų, nuplaukiant Dniepru ir pasiekiant Dunojaus žiotis per Juodąją jūrą /30/. Todėl tikėtina, kad S. Daukanto aprašytieji „ateiviai“ buvo ankstesnės „vados“, tik neatsargiai sutapatinti su Palemono „vados“ ateiviais.

Nors S. Daukantas rašė, kad „trečiame amžiuje [...] ir paskesniuose užšoko amžina naktis, kurioje nė mažiausio spindulėlio nerab dabojojamas apie tą tautą“, bet vėliau iš įvairių šaltinių jis pats surankiojo daugybę istorinių duomenų tiek apie iš gimtojo krašto išvykusių tautiečių nesėkmes, o kartais ir fantastiškai atrodančius sėkmės žygius, tiek apie kitos tautos dalies istoriją ankstyvaisiais viduramžiais.

Tuo laikotarpiu mūsų kraštas daug kentęs nuo įvairiausių įsibrovėlių: daugiausiai iš skandinavų, bet ir iš kaimynų lenkų bei rytinių

2 pav. Savitai pavaizduota Europa ir rytinių slavų gentys VIII–IX amžiuje. Ilustracija iš B. Jankausko archyvo

ir šiaurinių slavų. Bekylantį nestabilumą pavykę likviduoti bendroje tautos sueigoje išsirinkus sumanius valdovus, beje, atstovus iš 455 metais grįžusių išėivių. Vaidevučio ir Brutenio „duetas“, suvienijęs aisčių gentis ir įvedęs demokratišką valdymą, ilgai trukusią vos ne „konstitucinę“ tvarką plačioje tautoje. Tai valstybės pradžios pripažinimo verti įvykiai. Tokio tvirto valstybės pradžios „pagrindo“ neturi daugelis Europos valstybių. Ir visa tai vykę VI amžius pradžioje! Beje, Romualdas Grigas, gal „apsidraudamas“, tą laikotarpį kritiškai vertina /11/.

Stabili padėtis vėl ėmusi kriksti kraštą išdalinus dvylikai tarpusavyje gerai nesutariančių Vaidevučio sūnų. Santarvę atstatyti padėję iš ilgų klajonių sugrįžę palemonaičiai, pasinaudodami Italijoje sukaupta patirtimi. Per keletą palaipsniui stiprėjusių sritinių valdovų kartų, pradedant Palemonu, Barkumi, Kunu, Spera, Kerniumi, Gimbutu, Montvila, keletu Erdvilų, dviem Živinbudais ir kitais, kenčiant nuolatinį kaimyninių kraštų puldinėjimą, buvo suprasta, kad būtina santarvės, vienybės ir drausmės strategija. Didžiosios tautos dalies suvienytoju ir valdovu tapęs Rimgaudas, sumaniai skatinęs darbus krašto viduje ir vadovavęs sritiniams vadams kovoje su išoriniais agresoriais /28, 29/. Kraštas taip sustiprėjęs, kad nelikdavęs deramai nenubaustas nė vienas agresorius. Garsas apie Žemaitijos ir Lietuvos galybę plačiai pasklidęs visoje Europoje.

Apie to „juodąją dėmę Lietuvos istorijoje“ vadinamo laikmečio padėtį galime spręsti ir iš randamų kaimyninių kraštų istorijos šaltinių. Vaizdžiai ant šiandieninių valstybių ribų atvaizduotuose rytinių slavų plėtros VIII–XII a. žemėlapiuose matome VIII–IX a. rytinius slavus, tik priartėjusius prie Žemaitijos ir Lietuvos (2 pav.), o XI–XII a.

(Nukelta į 50 p.)

3 pav. Kijevo Rusios kunigaikštystė 1054–1132 metais iliustracija iš B. Jankausko archyvo

(Atkelta iš 49 p.)

likusią tik Žemaičius (Samogitians) (3 pav.).

Didžiulį indėlį į senovės Lietuvos istorijos tyrinėjimus įnešė T. Narbutas, ne tik raiškiodamas tos istorijos nuotrupas, lipdydamas didžiulį (10 tomų) istorijos veikalą, bet ir carinės Rusijos viešpatavimo laikais radęs galimybę išspausdinti „Lietuvių tautos istoriją“. Tai, ko gero, jį taip pat vertė daryti kompromisą su sąžine. Gal kaip tik dėl šios priežasties jo knygoje yra liaupsinamas Mindaugas, kurio kilmę Jurijus Lipovka sieja su Vladimiru Valdemaru iš šiaurinės Ukrainos/24/. Primintinas ir Dionizo Poškos vaidmuo, kurio surinktais duomenimis naudojo T. Narbutas/16/.

T. Narbutas gal net įtikinamiau už S. Daukantą aprašė lietuvių ir žemaičių kilmę nuo „didžiojo tvano“ laikų per hiperborėjus, armenų Araksą, skitus, budinus-gelonus. Anot T. Narbuto, lietuvių tautos pradžia atrodo kaip lydinys dviejų tautų – gelonus ir budinų. Pirmieji buvę pelazgų-helenų, antrieji – indų-skitų kilmės. Esą aiškių panašumų tarp graikų ir lietuvių kalbų, nes trakų-peluzų kalba buvusi viena iš seniausių indoeuropiečių kalbų šeimos šakų, iš kurios išsivysčiusios graikų, lotynų ir lietuvių kalbos. Esama tikrų įrodymų, jog Lietuva tuo pačiu vardu, kaip dabar buvo žinoma romėnams. Julijus Cezaris rašęs apie narsų lietuvių vadą, vardu Litovicus, kuris vadovavęs galų ir keltų kariuomenei ir gyvenęs Vakarų Karpatuose /

26/. Gelonus ir budinus T. Narbutas randa erų sandūroje. Anot jo, gelonai ir budinai „buvo užėmę visas Baltijos pakrantes ir paskutiniame amžiuje prieš Kristaus gimimą bei Kristaus eros pradžioje buvo galinga, Danijos karalių valdoma tauta“/26/.

Pirmine herulų kilmės vieta T. Narbutas/27/ įvardijo Platelių ežero apylinkes. Pirmoji herulų pilis buvusi Platelių ežero saloje. Žinomos yra 3 herulų migracijos. Po trečiosios jie sugrįžę, Palemono vadovaujami, ir siekė surasti savo kilmės vietą prie Platelių ežero.

I–V amžiuje Nemuno žemupio kraštą skandinavai vadinę RUSS-ROSIA-RUSIA, o pietiniai kraštai, kaip ne kartą minėta, – AISČIAIS. Iš daugybės dabartinių mūsų istorikų nutylimų senovinės istorijos faktų, aprašomų T. Narbuto, minėtina įtikinanti istorija apie dabar mums žinomos Rusijos vardo kilmę iš ką tik minėtosios Rusios. Pradedant pirmuoju mūsų eros amžiumi, paryje buvusi Rusios (Rosios) valstybė su istorijoje minimais valdovų, karalių ir karalienių vardais, su sostine Rotala, iš kurios vėlesnių laikų trejetas valdovų (Riurikas, Sinausia ir Truveras) 862 m. pačių slavų kvietimu ėmę vienyti ir valdyti slavus, priėmusius ir ateivių vardą savo naujai valstybei Rusijai. Kiek vėliau ir Askoldas su Dyru iš žemaitiškosios Rosios valdė Kijevo Rusiją.

Žemaitijos istoriją nuo seniausių laikų atkūrė ir jau minėtas vėlesnių laikų genealogijos tyrinėtojas C. L. T. Pichelas/29/. Remdamasis rusų kronikomis ir kitais šaltiniais jis rašė, kad žemaičiai, atsikėlę prie Baltijos, buvę Nojaus sūnaus Džafeto palikuonys. Džafetas sukūręs papročius ir tradicijas, kurias garbingai išsaugoję žemaičiai. Žemaičiai turį didžiausią teisę teigti, kad jie yra visų aisčių genčių branduolys. Džafeto įkurta valdančioji dinastija, nepertraukiamai gyvuojanti Žemaitijoje kaip Saulės namai. Manoma, kad ji yra visų seniausia dinastija pasaulyje. J. Lipovka/24/ mini 351 m. žuvus net 575-ąjį žemaičių valdovą. Žemaičiai ir kitos aisčių gentys, tūkstančius metų taikiai gyvenusios prie Baltijos krantų, buvusios priverstos ginti savo žemes nuo agresyvių svetimšalių įsiveržėlių. Konfliktams stiprėjant, bebaimiai žemaičiai išsiugdę nepaprastus karybos sugebėjimus. Žymiausias karybos laimėjimas buvęs jų išvesti specialios veislės žirgai žemaitukai, kurie instinktyviai padėdavę kovoti savo raitelii.

Žemaičiai taip įvaldę karo meną, kad jokia pasaulio tauta negalėjusi su jais varžy-

tis. Dėl to kaimyninės slavų tautos turėjusios pretekstą kreiptis į Vakarų Europą krikščionybės vardan padėti jiems kovoti su grėsmingaisiais „pagonimis“. Romos popiežius sutikęs „pagelbėti“ slavams, atsidūrusiems keblioje padėtyje, ir sudaręs kryžiuočių savanorių armiją iš Vakarų Europos riterių. Jie turėję padėti numalšinti arba nukariauti aisčių tautas /29/. Apie daugiau negu 200 metų trukusį Romos katalikų popiežių organizuotą kryžiaus karą prieš Pabaltijo „pagonis“, skaudžias jo pasekmes ir baigtį ganėtinai gerai žinoma.

Taip sutapę, kad ir mongolai iš Azijos, žinomi Čingischano Aukso ordos vardu, taip staigiai įsiveržė į Rusiją ir Europą, kad Rytų ir Vidurio Europos tautos nepajėgė jiems rimtai pasipriešinti. Čingischanas siekęs užimti visą Europą iki pat Atlanto ir įtikinamai vykdęs savo planą, kol mongolai, pasukę į šiaurę, nesusidūrė su Lietuva ir Žemaitija. Čia jie netikėtai patyrė didelių nuostolių, kai juos įnirtingai kapoję Žemaitijos raiteliai. Mongolai neatsilaikė prieš bebaimius žemaičius, demonstravusius meistriską jėgą ir drąsius veiksmus mūšyje. Apstulbusius, pernelyg savimi pasitikinčius mongolus įbauginusi baisi žemaičius užvaldanti narsa kovojant durtyne vyras prieš vyrą /29/. Žemaičių ir lietuvių pergalės prieš mongolus aprašytos ir daugelio kitų autorių /7, 15, 22, 28/.

C. L. T. Pichelas rašo, kad nė viena tauta negali pasigirti nukovusi mūšiuose tiek mongolų chanų, kaip žemaičių. Anot jo, nė viena tauta nėra atėmusi iš mongolų daugiau turtų ir karo grobio, kaip Žemaitija. Šių turtų ypač geidę teutonų riteriai ir kryžiuočiai. Tuo metu, kai žemaičiai gelbėję Vakarų Europą, kovodami su Azijos mongolais, teutonų riteriai įnirtingai puldinėjo silpniau beginamą jų pačių tėvynę.

Įrodyta, kad kryžiuočiai apie žemaičius kūrė melagingus mitus, vaizduodami juos žiauriais barbarais pagonimis, netikėliais ir blogiausiais saracėnais. Dėl to saracėnų vardo „prilipdymo“ žemaičių mūšiuose su kryžiuočiais pirmą kartą panaudotas artilerijos išra-

dimas esąs klaidingai priskiriamas saracėnams arba mongolams. Vakarų Europa buvusi žiauriai suklaidinta. Ji tikėjusi krikščionių skelbiamu melagingu mitu nuo 1200 iki 1415 metų, kada 60 Žemaitijos kunigaikščių nuvyko į Šveicarijos miestą Konstancą dalyvauti Šventosios Romos imperijos XVI visuotiniame suvažiavime /29/.

Užsiminus apie artilerijos išradimą, tenka priminti žinią, kad „Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas 1428 metais pirmasis Rusijoje Porchovo antpuolio metu panaudojo paraku šaudančią patranką“ /27/. Galima spėti Vytautą išstobulinius Rimgaudo laikų išradimą.

C. L. T. Pichelas, kaip ir S. Daukantas, baltų genčių suvienytoju į galingą valstybę vadino didįjį kunigaikštį Ringaudą. Jis, cituodamas J. Gabrio veikalą „Lietuvių tauta“, rašė: „Ringaudas laimėjo kelias pergales prieš mongolus ir sustabdė jų žengimą į Vakarų Europos šalis. Vėliau savo valdžiai jis pajungė rusų žemes, išplėtė valstybės sienas iki Polocko ir Vitebsko“. C. L. T. Pichelas buvo įsitikinęs, kad ir garsiajam Saulės mūšiui 1236 m., kaip ir T. Narbuto aprašytajam mūšiui su kalavijuočiais prie Užpalių (*Alsen*) 1233 m., vadovavo Ringaudas /29/.

O štai kaip apie karingus valdovus rašė T. Narbutas /28/: „Vienas jų, toks Rimgaudas, savo valdžią išplėtė visai tautai ir pasivadino didžiuoju kunigaikščiu. ... Trumpai tariant, Lietuvoje feodalizmas egzistavo, ir galbūt net stipresnis, nei kur nors kitur Europoje: didysis kunigaikštis buvo viso krašto valdovas, o jo vasalai – pirminių žemių savininkai.“

Ringaudą pirmuoju Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu (*Grand Duke*) XIII a. vadina ir Mykolas Giedraitis /9, 19/. Ringaudas buvęs Dausprungo ir Mindaugo tėvas (*dėl to tenka suabejoti – B. J.*) ir buvęs „toks galingas, kad nebuvo jam lygių Lietuvoje“. M. Giedraitis teigia, kad Lietuvos valstybingumo pradžia (*political history*) yra palyginti gerai suprasta ir išsamios suvestinės daug kur randamos. Tai sutampa ir su Lietuvos istoriko Zenono Ivinskio teiginiu /15/, kad „Eilė smulkių teritorijų, kokių daug buvo etnografinėje Lietuvoje

(Nukelta į 52 p.)

Žemaitija nuo Šatrijos kalno (Telšių r.). Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 51 p.)

(Aukštaičiuose ir Žemaičiuose), turėjo būti dar XII amž. gale apjungta į stambesnę valdą vieno kunigo rankose.“

Rimgaudas vadinamas pirmuoju Lietuvos valdovu (*prince*), suvienijusiu aplink save pasklidusias gentis ir 1890 m. Filadelfijoje išleistoje enciklopedijoje /25/, nepamirštas jis ir „Lietuviškojoje tarybinėje enciklopedijoje“ /23/. Tik šiandieniniai istorikai jį bando ištrinti iš mūsų istorijos.

Tolimesnė Žemaitijos ir Lietuvos istorija, pradeant Mindaugo valdymo laikotarpiu, plačiai aprašoma gerai žinomuose, nors ir prieštaringai vertinamuose veikaluose, todėl ją apžvelgsiu dar glausčiau.

Rimgaudo sukurtą stiprią, jau visoje Europoje išgarsėjusią valstybę, dėl kurios net kryžiaus karą tada ruošiasi skelbti, neteisėtai užvaldė Mindaugas. Jis žudė teisėtuosius paveldėtojus, kitus siuntė Rusijon ir užvaldė jų žemes, tuo šalį privesdamas prie pilietinio karo. Iš kritiškos situacijos Mindaugas bandė išeiti pasiduodamas pikčiausiam priešui – kryžiuočiams – už jo artimos aplinkos pakrikštijimą ir dėl to pažadėtą karaliaus karūną. Tokios „išeities“ kaina – kryžiuočiams pirmiausiai užrašyta Narduva, pusė Dainavos ir Žemaitijos dalis, po kurio laiko dar pridėta Sėla ir didesnioji Žemaitijos dalis, o vėliau (po jo mirties) pažadėta net visa Lietuva.

Akistatoje su kryžiuočiais palikti žemaičiai mobilizavosi ir kečiuose mūšiose (Skuodo, Durbės) sutriuškino kryžiuočių „galybę“. Matydami akivaizdžią Mindaugo išdavystę, jie dar gražiuoju skatino jį atsimesti nuo pražūtingos sąjungos su krikščionyste. Tam lyg ir pasisekus, Mindaugas pasuko naujos niekšybės keliu – neteisėtai užvaldė kunigaikščio Daumanto žmoną. Už tokias niekšybes Mindaugas buvo nužudytas.

Valdovo postą užėmęs žemaičių kunigaikštis Treniota netrukus buvo klasta nužudytas Mindaugo šalininkų. Prasidėjo trumpalaikių valdovų kaita, vėl privedusi šalį prie grėsmingos situacijos dėl naujai jėgas atgavusių kryžiuočių agresijos. Padėtį stabilizuoti pavyko Traideniui. Vėliau didžiulė našta dar gulė ant Vytenio ir jo pirmtako (tėvo), istorikų retai minimo Liutauro (jo žmona buvo Vykinto dukterė). Dar vėliau, Gedimino, o ypač Algirdo–Kęstučio valdymo laikotarpiu, dėl besaikio Algirdo susisaistymo su Rytų pasauliu, kraštui iškilo kita grėsmė, atvedusi prie sąjungos su Lenkija ir pasibaigusi Rusijos okupacija.

Minėtinas Jogailos ir Vytauto valdymo laikotarpis, kurio metu mažesnės ar didesnės Žemaitijos dalys dar ne kartą buvo dovanamos kryžiuočiams. Po Žalgirio mūšio prireikė daug pastangų, laisvinant anksčiau dovanotąsias žemes iš kryžiuočių įtakos. Nors žemaičiai, 1411 m. išsilaisvinę iš laikino kryžiuočių jungo, lyg ir laisva valia pareiškė norą prisijungti prie Lietuvos, bet keletą šimtmečių jie išlaikė neabejotiną suverenitetą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Abiejų Tautų Respublikos sudėtyje.

Jogailos valdymas kai kuria prasme priminė Mindaugo „karaliavimą“. Česlovas Gedgaudas /8/ taip įvertino Jogailos „nuopelnus“: „Tačiau yra istorinis faktas, jog po Lietuvos krikšto didesnė pusė, jei ne trys ketvirtadaliai, mūsų bajorų patriotų atsiskakė priimti naują tikybą ir to pasekoje, einant Jogailos 1387 metų vasario 20 aktu, jų žemės tapo konfiskuotos, o jie patys priversti bėgti už-

sienin arba pasipriešinus, – išžudyti. [...] Jogailos įvykdytas mūsų aukštojo luomo ir jo neštos kultūros genocidas šiuose rėmuose įgyja baisią Trojos gaisro pašvaistę, kurioje nublunka net carų ir komunistų vežimai Sibiran“. Toji strategija tęsta ir rimčiau nei 1413 metais, pradėjus „krikštyti“ žemaičius. Istorikas Z. Ivinskis rašė, kad dėl priešinimosi krikštui, 1418 metų vidurvasaryje Raseinių, Medininkų ir Karšuvos srityse kilo sukilimas, sudeginta ką tik pastatyta Medininkų (dabar Varnių) katedra, o malšinant sukilimą „buvo nukirstos 60-ties žymiausių sukilėlių galvos“ /15/.

Dėmesio verta S. Daukanto pozicija po Liublino unijos 1569 metais sukūrus Abiejų Tautų Respubliką. Laiške Krokuvos vyskupui jis rašė:

„Norime bendrais, ne vergais lenkų būti. Neteisingai, Krokuvos vyskupe, geidi lenkų laimės, o Lietuvos prapulties ir to neįrodysi jokiais argumentais. Tiesa, prisiekė lietuviai, žemaičiai iš vieno būti ir gintis kartu nuo priešų, bet gi neprisiekė, jog nebebus daugiau lietuviais, o lenkais, jog kalbės, rašys lenkiškai, ne lietuviškai, jog išsižadės lietuviai savo įstatymų, savo papročių, o tvarkysis pagal lenkiškus, ne, ne, taip lietuviai neprisiekė. Nes išsižadėti savo kalbos, savo įstatymų, savo papročių, o į jų vietą priimti svetimus lygiai tas pats yra, kaip kad svetimam patapti vergu. Nė vieno rašto lenkai neparodys, kuriame lietuviai būtų save vergais lenkams užrašę, tuo metu, kai lietuviai valdo Gudiją (Rusiją), įveikė miečėivius (kalavijuočius), sutrupino galybę kryžievių, sudraudė ir į savo vietą pastatė totorius ir savo galybe triuškina turkus. Kuris lietuvis geis šiandien save svetimųjų vergijon užrašyti? Jei atėjus sunkioms ir kruvinoms dienoms mokėjo lietuviai, žemaičiai save apginti nuo visos Europos galybės, galiausiai, įveikę visus savo priešus, pažinę savo kantrybę ir tvirtybę, ir toliau žino, kaip valdyti, vadovauti ir gintis. Esame laisvi ir tokiais norime būti, ir valdymą, kokį norime, tokį pasirenkame; o jei kas išdrįs mūsų kalbą, mūsų įstatymus ir papročius išplėsti ir mus vergais savo padaryti, tai tą mes pirmiau, kaip tikri skitų, sarmatų (herulių) palikuonys, savo kantrybe įveiksime ir, suveržę jį patį grandinėmis, po kojomis paminsime arba pelenuose tėvynės užsirausime. Galime kartu su lenkais gyventi ir kartu nuo priešų gintis, ir valstybę kaip tinkami tvarkytis ir toliau kalbėti, rašyti, mokytis kalba savo protėvių. Nežinau, pasakykit jūs, tėvūnai Lietuvos, už ką mus lenkai nori vergais paversti? Jei kas girias mylįs tėvynę savo, norėdamas mus vergais paversti, mes už jį tūkstantį kartų stipriau mylime savo tėvynę, nes tūkstantį kartų už ją ir jos laisvę savo kraują praliejome.“

Ypač sunkus Žemaitijos istorijos laikotarpis prasidėjo 1655 metais, įsisiūbavus karui su Švedija, nuolatol puldinėjant Rusijos kariuomenei, vykstant karui su Turkija. Okupantai užnešė maro epidemiją, kuri 1710–1711 m. išnaikino ištisus Žemaitijos kaimus. Tuo laikotarpiu vien maras pakirto du trečdalius krašto gyventojų.

Po III Abiejų Tautų Respublikos padalijimo didesnioji senovinės Žemaitijos dalis /18/ atiteko Rusijai, o buvusi jos Užnemunės dalis–Prūsijai. Nespėjusi po maro atsigausti, šiaurinė Žemaitijos dalis iki Nemuno, Neries žemupio ir Širvintos upių (Kauno gubernija), o taip pat ir Lietuvos Vilnaus kraštas (Vilniaus gubernija) buvo prislėgti Rusijos okupantų.

APIBENDRINIMAS

* Senųjų mūsų istorikų M. Strijkovskio, A. Kojelavičiaus, S. Daukanto, T. Narbuto, Z. Ivinskio darbus akcentavau, norėdamas priminti dabartinių „didžiųjų Lietuvos istorikų“ klastojamą Žemaitijos senovės istoriją.

* Lietuvos istorikų E. Jovaišos, V. Žulkaus ir neminėtų Jono bei Ingos Baranauskų, Alvydo Butkaus ir kai kurių kitų darbai suteikia viltį sulaukti profesionalaus, nešališko, dorovingo mūsų istorijos senųjų laikų vertinimo;

* Manau, kad neseniai pasirodę kol kas kontraversiškai vertinami Č. Gedgaudo, J. Statkutės de Rosales, Čarlio Pičelo ir kt. autorių darbai turėtų susilaukti profesionalaus nešališko vertinimo, o ne arogantiško atmetimo;

* Ypatingo atidumo ir dėmesio reikalauja Jurijaus Lipovkos internetinėje erdvėje pasirodę stulbinantys duomenys apie kai kuriuos slavų žygius į Pabaltijo kraštus ir apie šių dienų Lietuvoje, mano nuomone, nepelnytai garbinamo Mindaugo kilmę bei „jau-nystės dienų žygius“.

LITERATŪRA:

1. Basanavičius J., *Rinktiniai Raštai*, Vilnius, 1970, p. 1037.
2. Buga K., *Raštai*, Vilnius, 1961, t. 3., p. 494–496.
3. Bumblašauskas A., *Senosios Lietuvos istorija 1009–1795*, Vilnius, 2005, p. 485.
4. Butrimas A., „Biržulio baseino ir Žemaičių aukštumos akmens amžiaus tyrinėjimų apžvalga“, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 1998, t. 15, p. 107–132.
5. Butrimas A., „Pavandenė. Apylinkių istorija“ (Varnių konferencijos medžiaga), *Žemaičių praeitis*, d. 1, 1990 m. Vilnius, p. 176–185.
6. Daukantas S., *Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių*, Vilnius, 1976.
7. Daukantas S., *Istorija Žemaitiška* (I). Vilnius, 1995, p. 664.
8. Gedgaudas Č., *Mūsų praeities beieškant*, www.Lietuvos.net vikingas@A.C./Aldas.
9. Giedroič M., *The Rulers of thirteenth-century Lithuania: a search for the Origins of Grand Duke Traidenis and his Kin*. Oxford Slavonic Papers, New series, Vol. XVII, 1984.
10. Gimbutas M., *The Balts*, New York-Washington, 1963; *The Balts*, New York, 1968.
11. Grigas R., *Lietuvių tautos išlikimo drama*, Vilnius, 2014.
12. Gudavičius E., *Lietuvos istorija nuo*

Vyskupo Motiejaus Valančiaus skveras Varniuose (Telšių r.) 2014 metais. Danutės Mukienės nuotrauka

seniausių laikų iki 1569 metų, Vilnius, 1999, p. 663.

13. Hady Jiffy, „Lietuva Baltijos šalis slepia didžiausią pasaulio paslaptį“ (vertimas iš 2000 *Magazin plus* (vertėjas Bausys J.), „Mokslas ir gyvenimas“, 2004 m., Nr. 4, 5, 6.

14. Ivinskis A., *Ikikrikščioniškieji Varniai. Ikikrikščioniškojo laikotarpio apžvalga*, <http://www.varniai-museum.lt>

15. Ivinskis Z., *Lietuvos istorija iki Vytauto Didžiojo mirties*, Vilnius, 1991, p. 258.

16. Jankauskas B., „Dionizas Poška – Žemaitijos ir Lietuvos istorikas iš Bijotų“, *Žemaičių žemė*, 2012 Nr. 2(84), p. 6–11.

17. Jankauskas B., „Juodoji sukaktis 760 metų nuo taikios Kuršių krikšto įdėjos sužlugdymo“, *Žemaičių žemė*, 2013 Nr. 1(87), p. 28–32.

18. Jankauskas B., „Kokios yra istorinės Žemaitijos ribos?“, *Žemaičių žemė*, 2013, Nr. 3(89), p. 4–7.

19. Jankauskas B., „Ringaudas – prie Lietuvos valstybės ištakų“, *Voruta*, 2011, Nr. 9–11 (723–725), p. 11.

20. Jovaiša E., *Aisciai. Kilmė*. I knyga. Vilnius, 2012, p. 380, www.aisciai.eu.

21. Jurginis J., A. Kojelavičiaus „Lietuvos istorija“ ir jos reikšmė. Iš Kojelavičiaus-Vijūkas A., *Lietuvos istorija*, Vilnius, 1989, p. 5–33.

22. Kojelavičius-Vijūkas A., *Lietuvos istorija*. Antrasis leidimas. Vilnius, 1989, p. 820.

23. *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*,

Vilnius, 1982, t. 9, p. 442.

24. Lipovka J., *News (LT) – Žemaitų metraštis*, Mindove. Hidden Past. <http://lipovka.com/news/>

25. *Lithuania. Chamber – ENCYCLOPEDIA. A Dictionary of universal knowledge* (New Edition), Vol. VI, Humber to Malta. William & Robert Chambers, Limited London and Edinburgh, J. B. Lippincott Company, Philadelphia, 1890.

26. Narbutas T., *Lietuvių tautos istorija*, Vilnius, t. 2, 1995, p. 512.

27. Narbutas T., *Lietuvių tautos istorija*, Vilnius, 1994, t. 3, p. 484.

28. Narbutas T., *Lietuvių tautos istorija*, Vilnius, 1997, t. 4, p. 668.

29. Pichel C. L. T., *Žemaitija*, Kaunas, 1991, p. 230.

30. Statkutė de Rosales J., *Europos šaknys ir mes lietuviai*, Vilnius, 2011, p. 182.

31. Statkutė de Rosales J. R., *Senasis aiscių giminės metraštis*, Kaunas, 2009.

32. Strykowski M., *Kronika Polska, Litewska, Zmodzka i wszystkiej Rusi* (Strykowski M., *Lenkijos, Lietuvos, Žemaitijos ir visos Rusijos kronika*), Karaliaučius, 1582.

33. Thurstonas T. S., „Lietuvių kalba: matuojant kalbos grožį lietuviai turėtų užimti pirmą vietą“, *Niedziela*, 03 lutego 2013.

34. Žulkus V., *Kuršiai Baltijos jūros erdvėje*, Vilnius, 2004, p. 256.

35. Toporovas V. N., „Išliedovaniya po etimologini i semantike“, *Baltijskije i slavianskije jazyki*, Moskva, 2010, t. 4, kn. 1, s. 416 (rusiškai).